

## RIJETKO, PONEKAD, UVIJEK...

Venita Popović

*U patrijarhalnoj kulturi muškarci posebno naginju mišljenju da je ljubav nešto što im pripada bez da ulože imalo truda. Najčešće, oni ne žele uraditi ništa šta ljubav traži.*

Bell hooks, *All About Love*

Stara latinska izreka *Historia est magistra vitae* i sama je pretrpjela štošta nakon što je puštena u svijet. Već po rođenju, i prije sazrijevanja, dokopale su je se osvetoljubive propalice i silovale. Ne začudo, nego logično, tijekom vremena, pisali velikim ili malim početnim slovom, učiteljica je postajala sve atraktivnija, siledžije brojnije, nasrtaji učestaliji. No ne manje sadistički nastrojani i pohotni bili su i oni koji su se podizali u obranu njene časti. Oni maliciozni, opet, isticali su njenu sklonost najstarijem zanatu. Kad je u pitanju povijest i sadšnjost rodne diskriminacije, sugestivno nam može poslužiti čuvena Magritte-ova slika *Rape*. A to falocentrično i mizogino preseljavanje polnih atributa na lice - bilo to lice izloženo pogledu ili skriveno, svejedno - rodne razlike identitetno pribija i besramno je prisutno u svim sferama života do dan danas. Kad bi se šekspirijanski, *measure for measure* uzvratilo toj patrijarhalnoj perversiji tad unicorn ne bi bio više plod mašte nego izvor beskrajne komičnosti. Inače, i u umjetničkim zahvatanjima i po-

kušajima da iskupe i izvuku iz anonimne, traumom natopljene povijesti obespravljenih i ponižene žene, ta opasna igra faksije i fikcije ne završava uvijek baš sretno. Interakcija činjeničnog i pripovijednog, dogođenog i prikazanog, nalikuje ruskom ruletu.

Njujorčanki Elizi Hittman, redateljici i scenaristici filma *Nikad, rijetko, ponekad, uvijek* (*Never, Rarely, Sometimes, Always*) ipak je uspjelo. Inspirirana knjigom *Ireland's Hidden Diaspora: The 'abortion Trail' and the Making of a London-Irish Underground, 1980-2000* Ann Rossiter, ali i rumunjskim ostvarenjem Cristiana Mungiu-a *4 mjeseca, 3 tjedna i dva dana*, autorica nam iznosi komornu, neorealističku, indie dramu o mučnom putovanju iz pensilvanijske zabiti u New York prilično introvertne tinejdžerice Autumn (izvrsne Sidney Flanigan) i njene prijateljice Skylar (Talia Ryder) kako bi se ova prva 17-godišnja cura riješila neželjene trudnoće. Naime, u Pennsylvaniji je pobačaj nedopušten bez pristanka roditelja, pa im se s malo para valja doći New Yorka. Kad najzad stignu, Autumn gorko doznaje da ju je u rodnom gradu pro-life babetina obmanula o poodmaklosti trudnoće. Abortus mora biti induciran i njih dvije odjedanput postaju beskućnice jer im valja nepredviđeno konačiti u hladnom velegradskom ambijentu. Izmrčvarene i gladne, izručene nemjestima, autobuskim čekaonicama, toaletima, kuglani, zalagajnici, ulici, i proketoj vožnji metroom noću, jedva se drže tanke niti prijateljstva. Nastupa neugodna proceduralna priprema abortusa. Otud i potječe pametno odabrani naziv filma. Zdravstveni obrazac nudi kratke, klinički standardizirane gotove odgovore na vrlo neprijatna, duboko privatna pitanja u koje valja sabiti psihičku, emotivnu i seksualnu intimu.

Kamera vreba lice Sidney Flanigan, krupni planovi lica u srazu sa škrotošću anketnog upitnika uznemirujuće svjedoče o neljudskim posljedicama vladavine nevidljivog, društvenog i intimnog toksičnog maskuliniteta. Suočeni smo s tom skalom besramnosti dok Autumn odgovara na pitanja u rasponu *nikad, rijetko, ponekad, uvijek*:

*BLEECKER STREET SOCIAL WORKER (CONT'D) Because they can affect your health. Did you know that? No? All right. So I'm going to ask you some questions... they can be really personal. And all you have to do is answer either Never, Rarely, Sometimes, or Always. It's kind of like multiple choice but it's not a test.*

AUTUMN *Ok.*

BLEECKER STREET SOCIAL WORKER *In the past year, your partner refused to use a condom. Never, Rarely, Sometimes, Always?*

AUTUMN *Sometimes.*

BLEECKER STREET SOCIAL WORKER *Okay. In the past year, has your partner messed with your birth control or tried to get you pregnant?*

AUTUMN *Never.*

BLEECKER STREET SOCIAL WORKER *Autumn, has your partner ever threatened or frightened you? Never, Rarely, Sometimes, Always? Autumn looks away.*

AUTUMN *Why are you asking me that?*

BLEECKER STREET SOCIAL WORKER *I want to make sure that you're safe. Your partner's threatened or frightened you. Never, Rarely, Sometimes, Always?*

AUTUMN *Rarely.*

BLEECKER STREET SOCIAL WORKER *Has your partner hit, slapped, or physically hurt you. Never, Rarely, Sometimes, Always? Autumn can't answer. She holds back.*

BLEECKER STREET SOCIAL WORKER *Has your partner ever hit you, slapped you, or physically hurt you? Is someone hurting you?*

AUTUMN *Some - She holds back more.*

BLEECKER STREET SOCIAL WORKER *It's okay. It's just a couple more questions, all right? Your partner has made you have sex when you didn't want to? Never? Rarely. Sometimes? Always? Autumn's flood gates open. She breaks down.*

BLEECKER STREET SOCIAL WORKER (CONT'D) *It's okay. I want to make sure you're safe and I want to help you if I can. I have just one more question for you, okay Autumn? Has anyone forced you into a sexual act ever in your lifetime, yes or no?*

AUTUMN *Yeah.*

BLEECKER STREET SOCIAL WORKER *Okay. Do you want to tell me about it? Autumn shakes her head no. She is too upset to speak.*

AUTUMN No. Not now.

BLEECKER STREET SOCIAL WORKER *It's okay. I'm going to give you my number. And you can call me. We don't have to talk about it today, but you can call me if you need to talk or if you need some help, okay? The Social Worker writes it down on a card and passes it across the table.*

BLEECKER STREET SOCIAL WORKER *Do you have any questions you want to ask me? She collects herself.*

AUTUMN *Is the procedure- is it going to be painful?*

BLEECKER STREET SOCIAL WORKER *It's going to be a little uncomfortable. Have you ever had a GYN exam before?*

AUTUMN No.

Ali i pametno postavljeni, otvarajući kadrovi djevojčina nastupa na srednjoškolskom talent show-u dok uz gitaru pjevui song Exciters-a "He's Got the Power" iz sedamdesetih:

*He makes me do things I don't want to do / He makes me say things I don't want to say / and even though I want to breakaway / I can't (stop saying I adore him I can't stop doing things for him sve do časa dok se lokalna bitanga ne prodere i 'nagradi' njen performans šovinističkim povikom: Droljo!*

I bez magritovske sugestivne subverzivnosti, oduzimanje dostojanstva, prava i sloboda itekako je čitljivo izravno na ženskim licima, svakom ko želi vidjeti, a nikad bagri opresivno interpretirane, ideologizirane i vulgarizirane religije u svim prenatlažno patrijarhalnim zajednicama.<sup>1</sup> No ništa manje ominoza i represivan obol takvim društvima ne daju niti sekularni totalitarni sustavi. A i oni demokratski se klate lijevo-desno, korak naprijed, nazad dva... Identično štire kvantifikacijske skale i upitnike diskriminiranosti kojima se ironijski poslužila Hittman valjalo bi samo uvesti i ugurati u obitelji,

---

1 Evo kako neuvijeno Onfray to izriče u *Ateološkoj raspravi*: "Treba li videti u mržnji prema ženama, zajedničkoj judaizmu, hrišćanstvu i islamu, logičnu posledicu mržnje prema inteligenciji?...Mržnja prema ženama liči na varijantu mržnje prema inteligenciji. Na to se dodaje: mržnja prema svemu što one predstavljaju za muškarce: prema želji, uživanju, životu... preko nje se večno odražava prvobitni greh za koji sveti Avgustin uverava da se prenosi od rođenja, u utrobi majke...seksualizacija krivice... Religije Knjige gnušaju se žena: one vole samo majke i supruge...supruga i majka ubijaju ženu, a na to računaju rabini, sveštenici i imami, radi spokojstva muškaraca." Michel Onfray, *Ateološka rasprava*, Beograd, Rad 2005., s francuskog jezika prevela Dana Milošević; "Svršiti sa ženama" str. 138, 139

vjerska, profesionalna ili politička ili ina javna okružja i zaprepastilo bi nas kakva i kolika bolna, gorka i tragična iskustava žena, djevojaka i djevojčica se daju sabiti i odrezati tim razbojničkim prokrustovskim obrascima i prije no dospiju do policijsko-sudskih epiloga, još bezumnije a sve češće skončaju smrću. Iz filma u stvarni život, u jedno zabačeno bosansko planinsko selo i osobno iskustvo sa sličnim pitanjima i istovjetnom ponudom mogućih odgovora: nikad, nikad, rijetko, nikad, ponekad, nikad..... pa i ja se njemu nagovorim, dobro me i trpi... mali šamar? ma to se ne računa.... ako ne 'odgovaraš', nećeš ga ni naljutiti, nije ni njemu lako... Ali vidiš onu kuću na kraju sela, ubi boga u njoj i kad je kriva i kad nije... Kuća na kraju sela: Nikad!

Koliko njih, tokom takvih seansi znatiželjnog isljeđivanja odista smogne snage izustiti kako su maltretirane, fizički i psihički, kažnjavane zbog i najmanje pobune ili 'odgovora', koliko njih bi svjedočilo kako su venule u kućnim ili zbiljskim pritvorima, koliko njih bi uspjelo procijediti koliko je puta prisiljavano na seks, silovano, ucjenjivano seksualnim uslugama ili seksualno uznemiravano, koliko njih bi potvrdilo da im je prijećeno batinama a koliko da jesu bivale tučene i pretučene, prodavane u dogovorenim brakovima, usmrćivane zbog povrijeđene patrijarhalne 'svodničke' časti u svim tim anahronim, konzervativnim, rigidnim ambijentima. Navirale bi iz procjepa bezdane anonimnosti između onih *rarely, sometimes, always*, možda uopće nikad nijednu ne bi zahvatila opcija *never* iako je i današnja globalna statistika - jedna od četiri ili pet – zastrašujuća.

Koliko god da nas zapanjuje kapacitiranost očeva, braće, partnera i muževa za nasilje nad ženama, isto toliko bi uzročno razvidnija trebala biti nametnuta pa usvojena internalizacija nasilja i šutnja žena o tomu u svim patrijarhalnim zajednicama, žena namučenih i već slomljenih i "živih sahranjenih" u tim patrijarhalnim ulogama i funkcijama. A upravo na tu socijalnu retardaciju računaju arhitekti patrijarhalnog ustroja na svim razinama i bilo gdje.

Prisjetimo se kako je to smjelo, prije stoljeće i pol, prepoznala Flora Tristan, francuska socijalistička i feministička spisateljica i aktivistica i prije no što će termin borbe za ženska prava zaživjeti: "I najpotlačeniji muškarac nađe nekog koga će tlačiti: svoju ženu. Ona je proleter među proleterima." Ili pomislimo zašto u prologu zahvalnici knjige *Andelinin prah* njen autor Frank

McCourt ističe da je autobiografska priča zapravo himna u slavu žena među kojima se doživljava blaženim dužnikom, te zašto odmah na početku romana možemo sagledati cijenu toga:

"Kad se osvrnem na svoje djetinjstvo, čudim se kako sam uopće ostao živ. Dakako da je to bilo nesretno djetinjstvo: sretno djetinjstvo ne bi bilo ni vrijedno vaše pažnje. Još je gore od običnog nesretnog djetinjstva nesretno irsko djetinjstvo, a još je gore od njega nesretno irsko katoličko djetinjstvo.

Ljudi se posvuda hvale i jadikuju nad jadima prvih godina života, ali ništa se ne može mjeriti s irskom verzijom: siromaštvo, nesnalažljiv i brbljav otac alkoholičar; pobožna i utučena majka što cvili uz vatru; pompozni popovi; učitelji tirani; Englezi i sve one strahote koje su nam počinili u ovih osam stotina godina."

Sažetu opomenu Flore Tristan ovdje prepoznajemo kroz prizmu muškog prisjećanja, irskim humorom natopljenog. No svejedno, bile žene izložene patrijarhalnoj represiji u nekoj pensilvanijskoj ruralnoj zabiti Hittmanove, Florinom Bordeaux-u, Arequipi ili Londonu, Mc Courtovoj irskoj paklenoj čekaonici Limerick ili Mungiu-ovoj periferiji Bukurešta, njihove ishodišne životne priče su srodno tragične. Uhvaćene pipcima društvenih i intimnih patrijarhalnih hobotnica, plijen su ili loše prikrivenog patrijarhalno zasnovanog i inspiriranog rigidno binarnog restauriranja zadanih uloga muškarca i žene – vjerskih, supružničkih, majčinskih, obiteljskih - ili pak, otvorenog patrijarhalnog barbarizma kojim se nadzire, uhodi, progoni, kažnjava i kroti svaka neposlušnost, ili samo sumnja na nju, ili pak, tek kleveta o tom ogriješenju o submisivnost nametnutim i bogom darovanim poretkom i funkcijama. Tim morbidnim i perverzним strategijama, praksama, običajima i navedama država može manje ili više pogodovati, šutnjom ozakoniti, društvo da ih kanalizira, distribuirati i, na koncu, konvencionalizira, a muškarac komotno upražnjavati i to je, samo naoko začudo, ukorijenjeno i prisutno u svim, krajnje oprečnim i različitim civilizacijsko-kulturološkim kodovima.

Kako god, antirodna histerija diljem svijeta, neizravno ali ne neočekivano i ne nepredvidivo, sije i žanje zlokobne posljedice. Više no pouzdano svjedoče to nedopustiva i bestidna ponašanja: femicid, seksualno napastvovanje, obiteljsko nasilje, mačo-seksističko maltretiranje na radnom mjestu...

Patrijarhalni mizogini aktivizam svodi i podvodi ženski rod na puki spol, time ženu na funkcionalni objekat manipuliranja, falocentričnim krugovima dobrodošao, poželjan, podatan i kao takav odveć lako zamjenjiv, nadoknativ i potrošan. Pa ako je Mark Twain s prstohvatom mudrosti promišljeno, odmjerenost i iskustveno zasolio život kako je neposlušnost posljednja i jedina sigurna obrana slobode, mizoginim klikama ona jeste siguran znak i mig kamo da istresu svoju frustriranost i gnjev. Razumljivo zašto ih, na primjer. toliko nervira slogan Žena u crnom: 'Uvijek neposlušne!' i učinit će sve da slične glasove i geste otpora ušutkaju ili nadglasaju, u rasponu od izravne agresije pa do bizarnih klečanja za "čednost u odijevanju" i "autoritet muškarca" za koji se traži savezništvo Majke Božije. Stoga koliko god neumorna bila feministička rezistencija i njeno rebelističko i emancipacijsko djelovanje, nije još niti blizu svog cilja, društva ravnopravnih.